

Ferenczi Ilona

Az Eperjesi graduál verses és „prózai” zsolttárai

Genfi zsolttárok Szenci Molnár fordításában,
magyarországi dallamokra*

XVI–XVII. századi magyar nyelvű liturgikus kézirataink és nyomtatványaink között sokrétűsége és változatossága miatt a legelőkelőbb helyet az Eperjesi graduál¹ foglalja el, melynek törzsanyagát 1635-ben jegyezte le az eperjesi magyar evangélikus gyülekezet kántora, Bánszky Dániel. Mint ismeretes, az Eperjesi graduál az egyetlen graduálunk, amely az egyszólamú gregorián- és kanció-(népének)-tételeken kívül különböző stílusú többszólamú darabokat is tartalmaz. A többi magyar nyelvű graduállal összehasonlítva szembetűnő, hogy az Eperjesi graduál általunk számozott 609 tételének alig egyharmada állítható párhuzamba velük. A szerkesztő és a lejegyző a rendelkezésre álló középkori liturgikus könyveket, valamint a korabeli nyomtatványokat használta fel, és kevéssé tájékozódott a magyar nyelvű liturgikus kéziratokról. Ennek tudható be, hogy az Eperjesi graduál leginkább a Gyulafehérvárott nyomtatott Öreg graduállal mutat rokonságot, melynek hosszan tartó nyomtatási ideje miatt nehezen állapítható meg a hatás iránya.²

Ferenczi Ilona zenetörténész a MTA Zene-tudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, a LFZE Zene-tudományi Tanszékének egyetemi docense.

Mivel az Eperjesi graduálban a liturgikus tételek többsége a vespera szer-tartásához kapcsolódik, annak lényeges eleme, a zsolttározás kiemelt szerepet kap benne. A száznégy, részint a liturgiába épített, részint liturgikus megjelölés nélküli „prózai” (nem rímes-strófikus) és verses zsolttár szövegileg és zeneileg rendkívül változatos képet mutat.

Bár az Eperjesi graduálban a „prózai” zsolttárokat a több évszázados szokás-nak megfelelően kizárólag szöveggel jegyezték le, ez természetesen nem azt jelentette, hogy csak szöveges előadásra szánták, hiszen a zsolttárokat keretező antifóna és az annak végén jelölt differencia minden esetben meghatározta

* A MTA Irodalomtudományi Intézete és a Károli Gáspár Református Egyetem által 2007. május 24–26-án Csurigón rendezett konferencia („Zsolttár a régi magyar irodalomban”) előadása.

¹ A kézirat címe: *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis*. Lelőhely és jelzet: OSZK Fol. Hung. 2153. Kiadva: FERENCZI Ilona: *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis 1635* (a továbbiakban = *Grad. Eccl. Hung. Epp.*). Budapest 1988 (*Musicalia Danubiana* 9). A továbbiakban a bevezető tanulmányt és a mutatókat tartalmazó első kötetre *, a kottás kézirat kiadását tartalmazó második kötetre ** utal.

² Az Öreg graduál végén olyan szöveges tételeket nyomtattak ki, melyek az Eperjesi graduálban többszólamú feldolgozásban lettek lejegyezve. A két graduál (a nyomtatvány és a kézirat) közötti kapcsolatról ld. FERENCZI Ilona: „Kísérlet a liturgia egységesítésére az Erdélyi Fejedelemségben (a 17. század első felében)”, *Magyar Egyházzene* 1 (1993/1994) 21–30.

a zsoltározás hangnemi keretét.³ A graduál hetvennégy „próza” zsoltárhoz többféle fordítást használtak fel, bár a közvetlen mintát eddig sok esetben nem sikerült megállapítani. Feltűnő azonban, hogy ötvennégy „próza” zsoltárhoz nem protestáns bibliafordítást, hanem a legfrissebbet, a katolikus Káldi György kiadását (1626) vették alapul.⁴ S ez annál is természetesebb volt, mivel a wittenbergi lelkész és professzor, Boldisar Meisner elmékedéseinek magyar nyelvre átültetések az eperjesi egyház lelkésze, Madarász Márton is Káldi fordításából merítette az alapul szolgáló bibliai szakaszokat.⁵ S mivel a zsoltárból készült antifónához rendszerint ugyanazt a szöveget vették alapul, következőképpen Káldi fordítása nemcsak a „próza” zsoltárokban, hanem az antifónakeretversekben is nyomon követhető. A fennmaradó húsz zsoltárból tizenhétnek a szövege a Batthyány graduálban is megtalálható, közülük négy Huszár Gál első énekeskönyvében is mint Kálmáncsehi Sánta Márton fordítása.⁶ Az Eperjesi graduálba mindössze egy teljes Károli-fordítású zsoltár került be: az általános vesperát indító 110. —a Vulgata szerint 109.— zsoltár először a Batthyány graduál változatában szerepel, majd közvetlen utána „modo rectori” a Káldi-fordítás szerint.⁷

Az Eperjesi graduál harminc verses zsoltárának, ill. zsoltárfeldolgozásának kétharmadában Szenci Molnár fordítását használták fel; valószínűleg nem az első kiadást, hanem az 1612-es oppenheimeri Bibliához csatolt zsoltárfüggelékét vagy az 1635-ös Lőcsei énekeskönyv *Psalterium Ungaricum* részét. Mintául szolgálhatott az 1632-ben Lőcsén nyomtatott *Szép imádságos könyvecske* is, hiszen a benne található tíz Szenci Molnár-zsoltár mindegyike helyet kapott a graduálban.⁸ A Szenci Molnár-szövegek az Eperjesi graduálba valamely ismert többszólamú letéttel, olykor újonnan szerzett feldolgozással jegyeztettek le.⁹

A graduál ötvenöt többszólamú feldolgozása három stílusrétegbe sorolható. A legegységesebb tömböt a francia metrikus zsoltárok Claude Goudimel által megzenésített és 1565-ben kiadott, egyszerű homofón feldolgozásai alkotják,¹⁰ melyekben a cantus firmus többnyire a tenor, ritkábban a szoprán szólamban

³ Legalábbis a középkori latin nyelvű antifonálékban, pszalteriumokban. A magyar nyelvű graduálok antifónáinak végéről gyakran hiányzik a differencia (az Öreg graduálból is); az Eperjesi graduálban többnyire —olykor hibásan— bejegyezték.

⁴ A graduál forrásairól részletesen ld. *Grad. Eccl. Hung. Epp.* *24–31.

⁵ Uo. 26.

⁶ Vö. HUSZÁR GÁL: *A keresztényi gyülekezetben való isteni dicséretet, KÁLMÁNCSEHI Márton: Reggeli éneklések 1560–1561.* A kísérő tanulmányt írta BORSA Gedeon. Budapest 1983 (Bibliotheca Hungarica Antiqua 12), kísérő tanulmány 49–50.

⁷ *Grad. Eccl. Hung. Epp.* *28., kiadva uo., **Nr. 385, 386.

⁸ A szövegek új kiadását ld. STOLL Béla (sajtó alá rendezte): *Szenci Molnár Albert költői művei.* Budapest 1971 (Régi Magyar Költők Tára. XVII. század 6).

⁹ Három Szenci Molnár-zsoltár (a 23., a 77. és a 134.) kotta nélkül, de —a kórusletétekkel közzölt zsoltárokhoz hasonlóan— az összes versszakkal szerepel.

¹⁰ Újabb kiadását ld. Claude GOUDIMEL: *Les 150 Psaumes d'après les Éditions de 1564 et 1565.* Transcription de Pierre Pidoux. New York—Bála 1967. (Œuvres complètes 9).

helyezkedik el.¹¹ A második stílusrétegbe a XVI–XVII. századi német kancionál-tételek tartoznak, melyek alapdallamúul sokszor valamelyik késő középkori kanciót választották. A négy-hatszólamú kanciók zenéje jórészt német eredetű: Michael Praetorius, Gesius, Hassler, Gumpelzhaimer, Calvisius, Schein, Schalnreuter letétjei, és legtöbbjük iskolai használatra készült.¹² Michael Praetorius gyűjteményei több felvidéki városba —többek között Bártfára és Lőcsére¹³— is eljutottak, így az Eperjesi graduál és más többszólamú gyűjtemények kanciói szempontjából elsősorban az ő műveit tartjuk forrásértékűnek. Szintén német eredetű a kétsoros 148. zsoltár, melynek zenéje mint többszólamú humanista óda Spangenberg 1546-os gyűjteményében szerepel először, de Honterus és Tranoscusius genusai között is megjelenik.¹⁴

A témánk szerint legfontosabb harmadik csoport darabjaiban helyi alkotásokat feltételezhetünk. A tételek rokon dallam- és harmóniafordulatai nyomán arra is gondolhatunk, hogy egyazon szerzőtől, esetleg magától az eperjesi kántortól, Bánszky Dánieltől származnak. Az iskolai igényekhez alkalmazkodva e darabok általában fiúkari előadásra készültek.

A helyi kompozíciók, kanciók és zsoltárparafrázisok a Goudimel-féle zsoltár-feldolgozások után helyezkednek el, és szövegük szerint ugyancsak három csoportba sorolhatók. A kanciók mindegyike önálló arculatú annak ellenére, hogy alkalmanként olyan harmóniafűzésekkel él a szerző, melyek Goudimel, Gumpelzhaimer és M. Praetorius műveiben is felbukkannak. A legerősebb kapcsolatot a *Te, Úristen* kezdetű tétel és M. Praetorius *Kein Freud ohn Leid*-ja között lehet kimutatni: Praetorius művének ismételt első motívuma, első hosszabb szakasza, a basszus szólam vezetése, valamint az egész tétel hangvétele az Eperjesi graduál darabját előlegezi.¹⁵ A többszólamú zsoltárparafrázisok közül mindenképpen hazai szerzeményt sejtünk a 128. és a csonkán maradt

¹¹ A tizenhárom Szenci Molnár-zsoltár: 5. *Úr Isten, az én imádságom* (Verba mea), 6. *Uram, a te nagy haragodban* (Domine ne in furore tuo), 8. *Ó, felséges Úr* (Domine Dominus noster), 19. *Az egek beszéllek* (Caeli enarrant gloriam Dei), 33. *Nosza, istenfélő, szent hívek* (Exsultate iusti in Domino), 38. *Haragodnak nagy voltában* (Domine ne in furore tuo), 42. *Mint a szép, híves patakra* (Quemadmodum desiderat), 61. *Kiáltásom halld meg, Isten* (Exaudi Deus deprecationem meam), 71. *Tebenned bírom, én Istenem* (In te Domine speravi), 81. *Örvendezzetek az erős Istennek* (Exsultate Deo adiutori nostro), 86. *Hajts hozzám, Uram, füledet* (Inclina Domine aurem tuam), 94. *Ó, erős, bosszuálló Isten* (Deus ultionum Dominus), 140. *Szabadéts meg engem* (Eripe me Domine); kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* Nr. 550–559, 579–581.

¹² E többszólamú tételek azonosítását Csomasz Tóth Kálmán végezte el; ld. CSOMASZ TÓTH Kálmán: „Az Eperjesi Graduál, II. Kórusok és népénekdallamok”, in *Zenatudományi Tanulmányok* VI. Budapest 1957. 199–264.

¹³ MURÁNYI Róbert Árpád: *Thematisches Verzeichnis der Musiksammlung von Bartfeld (Bártfa)*. Bonn 1991. (Deutsche Musik im Osten 2) 208; Marta HULKOVÁ: „Die Musikaliensammlung von Levoča”, in *Musica Antiqua Europae Orientalis*. Bydgoszcz 1985. 135–150.

¹⁴ *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 575. Vö. CSOMASZ TÓTH Kálmán: *A humanista metrikus dallamok Magyarországon*. Budapest 1967. 249.

¹⁵ *Grad. Eccl. Hung. Epp.* *30., valamint **Nr. 564.

1. zsoltárban.¹⁶ A 128. zsoltár, *Boldogok azok, kik Istent félik*, az első Huszár Gál énekeskönyvből ismert *Salve benigne rex Ladislae* dallam feldolgozása.¹⁷

Hazai eredetűnek vélem azt a négy többszólamú zsoltárt is, melyekhez bár Szenci Molnár szövegét használták fel, nem Goudimel feldolgozásai alá illesztették. Két évtizeddel ezelőtt, az Eperjesi graduál kiadásra előkészítésekor különösen ezek a Szenci Molnár által fordított, genfizsoltár-szövegek keltették fel érdeklődésemet, melyeket nem Goudimel harmonizálásában, hanem új dallamokkal, új megzenésítésben jegyeztek le. A következőkben ezeket a zsoltárokat ismertetem az Eperjesi graduálból, kiegészítve az utóbbi években megismert felvidéki kancionálék és egyéb kéziratok variánsstételeivel.¹⁸

A 67. zsoltár (*Úr Isten, áldj meg jóvoltodból*, felirata: *Deus misereatur nostri*)¹⁹ új dallamának és szerkezetének kialakításához a genfi minta egyértelműen segítséget nyújtott: az első nagysor, valamint az azt követő rövid motívum hasonlóképpen s hasonló helyen ismétlődik.²⁰ Néhány fordulatában, a dallam ívelésében ott halljuk Balassi *Áldj meg minket*, *Úristen* kezdetű zsoltárparafrázisának lengyel dallammintáját.²¹ Az új zsoltárdallam bekerült az 1655-ben nyomtatott szlovák nyelvű Cantus Catholiciba,²² a XVII. század végén pedig két szepességi kancionáléba, a német ajkú gyülekezet használatára készült Leibiczi és a Kruzcay énekeskönyvbe.²³ A 67. zsoltárból egyszerű harmóniamenetekkel formált fiúkari letét is megtalálható a Leibiczi énekeskönyvben, bár a zenéhez nem zsoltárszöveget, hanem újszövetségi gondolatot társítottak.²⁴

A 99. zsoltár, *Az Úr országol és regnál nagy jól* megzenésítésében a szerző alig vette figyelembe a genfi előzményeket.²⁵ Erre minden bizonnyal a dallam erősen ritmikus jellege készítette. Amíg a genfi zsoltárdallam négy különböző sorból áll, a vélhetően helyi átalakításban az első dallamsor megismétlődik. Az ismétlés után a harmadik szólamban bukkan fel egy genfizsoltárdallam-részlet, de

¹⁶ Ez utóbbit ld. CSOMASZ TÓTH Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Budapest 1958. (Régi Magyar Dallamok Tára 1) Nr. 123/III; *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 576.

¹⁷ Uo., Nr. 570. — A konferencián a zsoltár hat verse hangzott el „alternatim” előadásban: Huszár Gál énekeskönyvéből egyszólamban az 1., 3. és 5., az Eperjesi graduál többszólamú letétje szerint a 2., 4. és 6. versszak.

¹⁸ Ezeket a Szenci Molnár-zsoltárokat érdekes módon éppen nem református, hanem evangélikus és katolikus rendeltetésű kéziratokból és nyomtatványokból ismerjük.

¹⁹ Ld. az 1. kottapéldát; kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 560.

²⁰ A 67. genfi zsoltár szövegét a 33. zsoltár dallamára kell énekelni.

²¹ Vö. CSOMASZ TÓTH Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Nr. 24.

²² Szövege: *O Pane smilůg se nad námi*; kiadva BURLAS—FIŠER—HOŘEJŠ: *Hudba na Slovensku v XVII. storočí*. Bratislava 1954. 328.

²³ Ilona FERENCZI — Marta HULKOVÁ: „Gemeinsame ein- und mehrstimmige Stücke in dem Gradual von Eperjes und in dem Gesangbuch aus Lubica (17. Jh.)”, *Studia Musicologica* XXII (1980) 345–396.

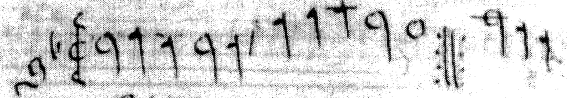
²⁴ A tétel címe: *Auf dein Zukunft Jesu wir hoffen*; ld. FERENCZI—HULKOVÁ: „Gemeinsame ...” 390–391.

²⁵ Ld. a 2. kottapéldát; kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 562.

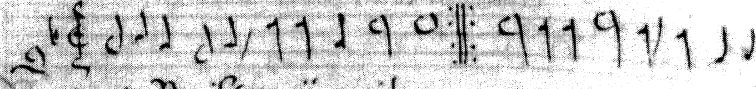
819
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 Isten áldgy meg jóvoltochból, és kegyesen
 Olcalmaz meg minden gonolitos, s. Benedek
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 s akkoron dicsernek téged, dicsernek téged a nepel
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 Nagy tisztelgetet telstnek néked, a pogányok is erőltnek
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 minden téged minden nemzet. Dy Jn téged dicserjen
 A föld teremczesen bü szümölcsöt, áldgyo meg minden
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199

820
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 fordul hozzánk. Nagy é földben minden, meg ismerte szépen
 forditcs reánk a te urakat, és a pogány nepet, téged
 tisztellgyenek, meg tartozokat
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 idon mindeket, és a pogány nepet, s. igazsággal
 brod es iteled, és jona vesztet, nagy hatalmaddal
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199
 ágya s. malasztját, nyicza áldomát, és ő fellegét
 felhő és retegje, é föld teremessze, mint ő sietet.
 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199 1199

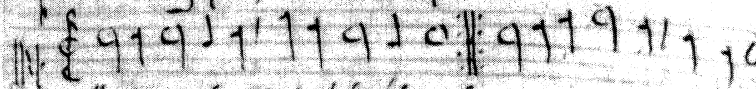
1. kottapéláda: 67. zsoltár (Úr Isten, áldj meg jóvoltodból) — Grad. Ecl. Hung. Epp. **Nr. 560.

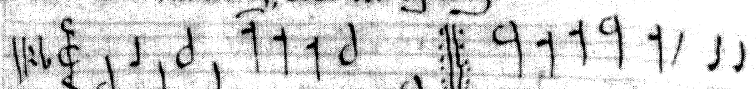
 3 Úr országol, és regnál nagy jól
 A nép meg remül, hogy ő ottan ül

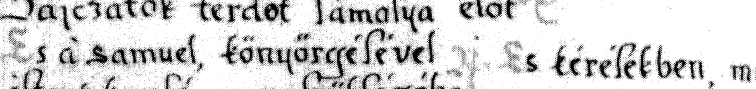
 Nagy az Úr isten, ő ereiben
 A Sion hegyen, minden népeken

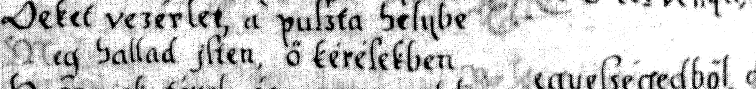
 3 erős Urnak, mint jó királynak
 Nem kell hamiság, csak kell igazság

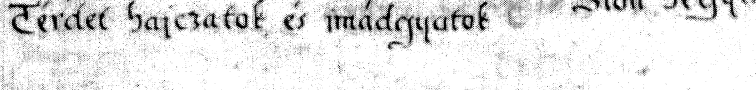
 Istent áldogatók, magasztalhatók
 Hajszátok térdöt Sámolya előtt

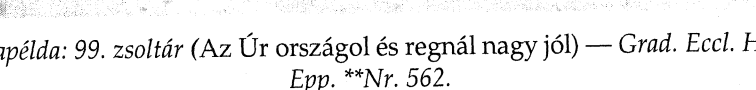
 És a samuel, könyörgésével
 Istent keresé nagy bútságába

 Sion a felhőben, olálop képében
 Deket vezérlet, a pulsta helybe

 Meg hallad isten, ő kérésekben
 Hozzajok terel, és meg engedél

 Magyatók ötet, mint istenünket
 Térdet hajszátok és mádogyatók

Sion hegyén

2. kottapélda: 99. zsoltár (Az Úr országol és regnál nagy jól) — Grad. Eccl. Hung. Epp. **Nr. 562.

350

kerubimon, ki elöt nagyon felnek és veszegnek e földön mindenek

öt minden aldesya, mert nagy az ő neve, és dicső hí: sege.

val töt, kit ő igen szeret, mint választot népet.

atron és Moles, az ő bent Papiai, könyörgölnék neki.

halla jsten, meg ada nekik, a mit töle kérték.

szent igéit, hiven meg őrizték, frigyét kedveltek.

hogy hönökből, őt ki nem térének, meg büntettének.

ő lakó helyen, dicsértetik itten, mert bent az jsten.

nem a 99.-é, hanem a 124. zsoltár kezdősora (*Az Izráel ezt nyilván mondhatja*).²⁶ A 99. zsoltár új dallamának vezetése is lényegesen megváltozott: a hosszú értékekkel indított negyedik sor lelassítja a dallam menetét, s ennek ellensúlyozására a függőbb zárómotívum — mely a négysoros zsoltárdallamban először alkalmazkodik az eredeti ritmushoz — kétszer jelenik meg. A tétel nemcsak az Eperjesi graduálban, hanem egy, a XVII. század utolsó évtizedeiből származó, szlovák nyelvű kéziratban is fennmaradt,²⁷ amely szoros kapcsolatban áll az 1655-ben kiadott szlovák nyelvű *Cantus Catholicival*.²⁸ E kéziratba néhány éneket két szólamban, a két szélső szólammal jegyeztek le, hasonló módon, mint a Vietoris tabulatúrás könyvben.²⁹

Formailag hasonló átalakuláson ment keresztül Szenci Molnár fordítása a 130. zsoltár (*Tehozzád teljes szívből*) új letétében.³⁰ A genfizsoltár-dallamra csak a harmadik szólam kezdete utal, de a többszólamú indításhoz alkalmazkodva ebből kimarad a jellegzetes kvintlépés. A nyolc sorból vagy inkább négy nagy sorból álló strófaszervezet egyszerűsödött: a megismételt első nagysor után a harmadik szövegsor zenéje is ismétlődik, eltérő kadenciával. A zsoltár többszólamú feldolgozásában nagy szerepet játszik a két rész kontrasztja: a második rész metrumváltásaival a sürgető kérések nagyobb hangsúlyt kapnak. Erre a zsoltárkeretre utal, vagyis ugyancsak a 130. zsoltár feldolgozásához lehet énekelni az Eperjesi graduál másik tételét, melynek felirata: *A mi nagy szükségünkben*.³¹ Bár a szövegíró nem ismerjük, annyi biztosan megállapítható, hogy ez utóbbihoz a 44. zsoltár szövegét használták fel, melyben a 130. bűnbánati zsoltár egyéni könyörgése a közösség ajkán szólal meg. A többszólamú zsoltárparafrázis a 130. zsoltár formáját követi, ezúttal a teljesen tiszta AABB formával. A Vietoris tabulatúrás könyvben és a szlovák nyelvű, kézirat *Cantus Catholiciban* ez a zsoltárparafrázis két szélső szólammal maradt fenn.³² Az Eperjesi graduál szerkesztője nem vetette el teljesen a 130. genfi zsoltár dallamát és annak Goudimel-féle, egyszerű feldolgozását. A zsoltár fent ismertetett, új zenei

²⁶ CSOMASZ TÓTH Kálmán: „Az Eperjesi Graduál, II. Kórusok ...” 235.

²⁷ Szövege: *Ey Pan Kraluge*; ld. Ilona FERENCZI: „Die Sätze eines ungarischen lutherischen Graduals im handschriftlichen slowakischen Cantus Catholici (17. Jahrhunderts)”, in Ladislav KAČIC (hrsg.): *Gegenreformation und Barock in Mitteleuropa / in der Slowakei. Konferenzbericht*. Bratislava 2000. 273.

²⁸ Mint ahogyan a szlovákiai kutatók kimutatták, a kéziratban lejegyzett énekek kétharmada megtalálható a nyomtatott *Cantus Catholici* énekeskönyvben; vö. Peter RUŠČIN: „Cantus Catholici und die Handschrift Mms A XXXVIII/51 — was wissen wir über die Rolle der Jesuiten und Franziskaner bei der Entwicklung des slowakischen Kirchenliedes im 17. Jahrhundert?”, in *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josephinismus*. Bratislava 1997. 103–109. — A kézirat genfizsoltár-szövegeihez a cseh Strejc és a lengyel Kochanowski fordítását alkalmazták.

²⁹ Kiadva Ilona FERENCZI — Marta HULKOVÁ: *Tabulatura Vietoris saeculi XVII*. Bratislava 1986. (*Musicalia Danubiana* 5).

³⁰ Ld. a 3. kottapéldát; kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 573.

³¹ Ld. a 4. kottapéldát; kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 571.

³² Vö. *Tabulatura Vietoris ...* Nr. 273, továbbá Ilona FERENCZI: „Die Sätze eines ungarischen lutherischen Graduals ...” 272.

356

Psal. 130: De profundis etc.

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 E szavad teljes szívűl hántelen kiáltok
 É világnak melleghűs, Salgarmeg Dr. Jn.

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 Ad dram bünűnt kerent ránkét büntetud meg Dr. av
 Dram ez világ kerent éi álkatna ugy meg.

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 É miem reménlegem, vagyon ezak sibenben Éu lettem
 Éo hízak az éi kerem ó kint igyiben. Éu lettem

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 Dram az sibenben vesd reménlegedet.
 Dram Éu: irgatna böven nagy melle éi terjed de legti

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 meg te feleled, midón teged hívlak, feléne meg én egye
 mes, meré teged pópólak
 9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 irgatna nagy, a teged felöten, és te engedelmis vagy.
 Éogy diczeren minden.

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 Évő hízak, az Dram ósaktya, mint a vira sico étel, avur
 zalkat vampa.

9 7 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0 7 7 9 0
 mindenben, hiven komóndy, az siralet tegyeshen, Éu
 menti kéréből

3. kottapéllda: 130. zsoltár (Tehozzád teljes szívűből) — Grad. Eccl. Hung. Epp. **Nr. 573.

309
3 mi nagy szükségünkben telerágunkban
2 nyi erónk nem leyn hogy abba kivigem
3 mindható jü legy velünk igazunkban
3 napot kúntelen tarcz kesz sejtünk
3 me mind fejtetnek a te neped ellen
3 törnyen mintet kergetnek szive ally tegyele
3 helyly erőlegedben felleges Dr sken
3 algas meg kerésünbe a te sz. kezged

308
908
annak as jübet alasatos szivel el siven hogy o mintet
nem hogy el sivele
te eróde nagy bolcsosgedet mind meg szegyenleket
el mintet iletetnek
hogy iralkodet rajtunk as ellentet, hogy tolob te szent
neved ne saromlatatret
inked el nem felvet teged lit a te sivelede szonyget
tyat nepedet

4. kottapéllda: A mi nagy szükségünkben (vö. 44. zsolttár) — Grad. Eccl. Hung. Epp. **Nr. 571.

megfogalmazása után lejegyezte a Goudimel-tételt is, de ahhoz az oppenheimi függelékéből vett reggeli ének, a *Dicsérlek, Uram, téged* szövegét illesztette.³³

A negyedik zsoltárletét, a *Hallgass meg, Uram, kérésemet*, bár zeneileg a kevésbé sikerült darabok közé tartozik, szövegét tekintve új forma létrejöttét tanúsítja.³⁴ A tétel alapjául nem egy zsoltár szolgál; a compiláló két rokon tartalmú zsoltár Szenci Molnár-fordításából válogatta össze a szöveget. A zoltároskönyv hetedik bűnbánati zsoltárát, a 143. zsoltárt a 86. zsoltárimádság soraival vegyítette,³⁵ és az öt-, illetve nyolcsoros strófaszerkezetű zsoltárból négy soros szerkezetet alakított ki.³⁶ Amint arra a hosszú és rövid szótagok váltakozásából következtetni lehet, valószínűleg metrikus ének mintájára készült a tétel, bár olykor —kissé ügyetlenül— éppen a szavak második szótagjára került a zenei hangsúly.

Az Eperjesi graduál többszólamú tételeiről írt tanulmányában Csomasz Tóth Kálmán felteszi a kérdést, hogy vajon ez a fajta szövegalakítás, amelynek megfelelőivel dallami vonatkozásban is találkozunk, megerősíti-e azt a feltevést, hogy a többi hasonló, Szenci-szövegű zsoltár énekkari köntösbe öltöztetése is hasonló módon és talán magyar földön történt?³⁷ A kérdésfelvetés jogosságát bizonyítja az előbbi három zsoltárpélda azzal a kiegészítéssel, hogy nemcsak a letétek, hanem már a dallamok, a sokszor rejtetten jelentkező cantus firmus kialakítása is hazai földön, valószínűleg a Felvidéken történt. A dallamok megformálásában a zenei reminiscenciák is érvényesültek, és a jó emlékezettel, több-kevesebb fantáziával rendelkező compilátor, valószínűleg maga a kántor, új dallamokat, sőt új műveket hozott létre.

Annak idején nemcsak a szerzemények, de maguk a dallamok sem kaptak helyet a XVII. századi magyarországi dallamok tárházában.³⁸ Mivel a genfiszoltár-szövegek fordítására készített új dallamok és letétek tudomásunk szerint kizárólag felvidéki kéziratokban és nyomtatványokban maradtak fenn, a XVII. századi magyarországi dallamok jövőbeni újrakiadásából ezek a dallamok semmiképpen nem hiányozhatnak.

³³ Ld. *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 574.

³⁴ Ld. az 5. kottapéldát; kiadva *Grad. Eccl. Hung. Epp.* **Nr. 563.

³⁵ Az első kivételével a 143. zsoltár versszakáiból általában az 1–3. és az 5. sort tartotta meg.

³⁶ CSOMASZ TÓTH Kálmán: „Az Eperjesi Graduál, II. Kórusok ...” 235–236.

³⁷ Ld. *uo.*

³⁸ PAPP Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Budapest 1970. (Régi Magyar Dallamok Tára 2).

497
307

elhas meg Dram kérésemet ved füledbe
 Szolgádat törvényben ne üved haragodat ream
 Az ellenleg kerget engemet a földhez verte élel
 Az én lelkem el keseredet sirelem miatt elpedes
 Te lefel halgas meg kérésém, mert el foggy örömem a
 Zanicz meg engemet boldogodat hogy tebelem okan
 Dram engemet erősecs meg te sz: lelkeddel engalítály
 Ki ell a dicőseges menyben sz: Szadatul egy cindó

kompócsémet, irgalmalásod szent kégyelmer
 meg öránként
 ne gereszd, én gonos bűnietém, ferkelmer vétkelémé,
 met, helyesítet a létitben mint halokat a szívban.
 mert már el hagyál engem úgy kesereg a szívem
 én lelkem, majd olyania hely lenem, mint sz: Szadatul
 a szívban
 todat, mert te vagy én jünem, sz: lelkeddel vezetly engé,
 meg, a te kégyelmedből, Szadadics meg inlégből
 ségben, és sz: Lélek jünel chertéssel örökte.

5. kottapélda: Hallgass meg, Uram, kérésemet (vö. 143. és 86. zsolttár) — Grad. Eccl. Hung. Epp. **Nr. 563.